

ÖMER SEYFETTİN'İN “BAHAR VE KELEBEKLER” HİKAYESİNE KELİME ALANLARI AÇISINDAN BİR BAKIŞ

Öğr.Gör.Soner Akşehirli
Ege Üniversitesi Eğitim Fakültesi
soneraksehirli@yahoo.com

Hikayenin metni:

BAHAR VE KELEBEKLER

Küçük salonun fes renginde kalın ve ağır perdeli geniş penceresinden dışarı muhteşem, parlak bir suluboya levhası gibi görünüyordu...Saf mavi bir sema. Çiçekli ağaçlar...Uyur gibi sessiz duran deniz...Karşı sahilde mor, fark olunmaz sisler altında, dağlar, korular, beyaz yalılar...Bütün bunların üzerinde bir esâtir rüyasının havaî hakikati gibi uçan martı sürüleri ! Pencerenin önündeki şişman koltuğa, gayet zayıf, gayet sarı, gayet ihtiyar bir kadın oturmuştu. Bahara, hayata dargın gibi, arkasını dışarıya çevirmişti. Sönmüş gözleri köşelerdeki gölgelere karışıyordu. Karşısında, bir şezlonga uzanmış, esmer, güzel bir kız, siyah maroken kaplı bir kitap okuyor; pencereden çiçek, kır kokuları, deniz, dalga fısıltıları getiren, tatlı bir nisan rüzgarı giriyordu. Bir saatten beri ikisi de susuyor, öyle duruyorlardı. Bu ihtiyar büyük nine, tam doksan yedi yaşında idi. Köşeleri hafif karanlıklarından bazen uyanır gibi ayrılan gözlerini, ara sıra, karşısında kitap okuyan genç kıza, bu torununun torununa atfediyordu...Birden, üç dişi kalan buruşuk ağzını açtı. Esnedi. Bir mumya uzvu kadar sararmış, katlaşmış elini başına götürdü. Kahverengi yemenisinin altında daha beyaz görünen saçlarına dokundu. Bir an düşündü. Yine esnedi. Galiba uyanacaktı. Arkasındaki açık pencereden giren muharrik rüzgar, onu tehyiç ediyor, kuşların güneşli cıvıltıları, çiçek ve çimen kokuları, hayalinde uzak, ezeli bir fecir, nihayetsiz, mülevven bir sabah uyandırıyor. Yavaş yavaş kamburunu arkasına dayadı. Ellerini dizlerine koydu, başını kaldırdı. Biraz doğruldu. Torununun torununa:

- Yavrum, niçin susuyorsun, dedi. Biraz konuşalım.

Genç, esmer kız, yeni neslin son Türk kadınlarının, o asla tatmin edilemeyecek olan ebedî kederiyle bulutlanan siyah gözlerini kitabından ayırmayarak:

- Okuyorum, büyükanneciğim.

Dedi. Ancak on sekiz yaşında vardı. Şezlongtaki mühmel uzanışı, ona, müstesna bir letafet veriyor, ince jüponunun altında bedîf bir vuzuh ile irtisâm eden kalçaları daha dolgun, daha geniş, dizleri daha narin, daha mütenâsip, eteklerinin pembe beyaz gölgeleri içinde pek şuh, pek uyanık duran bacakları daha tombul, daha nefis, ayakları daha küçük görünüyordu. Tuttuğu siyah maroken cildin üzerinde, beyaz, parlak zarif, ince elleri, âsi bir istical ile göğsünden fırlamak ister gibi kabaran memelerine dayanıyor, sanki onları zapt ediyordu. Gür siyah saçları, mağmûm, hüzünlü çehresi etrafında, mesut edici, düşündürücü bir zevk veriyor gibiydi. Büyüknine sordu:

- Okuduğun ne, kızım?...

- Bir roman.

- Neden bahsediyor?

- Hiç.

Büyüknine tekrar daldı. Karşısındaki, senelerce evvel ihtiyarlayıp ölen torununun bu güzel, bu taze torununa bakıyordu. Bu vücut, işte hayatın baharı idi. Arkasındaki, görmek istemediği şu pencerenin dışındaki gürültülü, kokulu bahara, niçin bu kadar yabancı duruyordu. Kendisini tehyiç eden, mukavemet olunmaz bir gençlik arzusu veren, on yedi

yaşında bûsesi kadar leziz, muharrik olan bu nisan rüzgarı, niçin onun meçhul matemlerini örtmüyor, onun dudaklarında biraz tebessüm, gözlerinde biraz şûle uyandırmıyordu. Tekrar sordu:

- Söyle yavrum. O roman ne diyor?

Genç kız, büyük gözlerini kaldırdı. Kitabı dizlerine indirdi. Nazik bir şive ile:

- Büyükanneçim, Fransızca bir roman işte...

Dedi. Lakin büyüknine merak ediyordu, mutlaka anlamak istiyordu:

- Adı ne?

- "Dezanşante..."

- Ne demek?

- Sevinçten, saadetten mahrum kadınlar, demek .

- Onlar kimmiş?

- Biz...Türk kadınları...

Büyüknine düşündü. Sol eliyle, siyah, parlak saçlarını düzeltten torununun torununa şimdi pek elemli bakıyordu: Bu kız, tıpkı büyük matemler geçirmiş, felaketler görmüş, bir zavallı gibiydi. Hiç gülmüyordu, hep mahzun duruyordu. Ah, işte hep bu kitaplar onları zehirliyor, onları solduruyordu. Onları, bahara, saadete yabancı bırakıyordu. Ansızın kalbinde bir acı duydu. Bu genç, bu güzel kıza acıyordu. Titreyen kadit ellerini koltuğunun yanlarına dayadı. Hiddetlenmiş gibi biraz yükseldi:

- Sevinçten, saadetten mahrum kadınlar, Türk kadınları mı? dedi, hayır hayır! Türk kadınları asla sevinçten, saadetten mahrum değildirler. Sevinçten, saadetten mahrum olanlar sizsiniz. Şimdiki kadınlar...Siz yorulunuz. Siz büyükanneinize benzemediniz. Ah, biz...gençken ne kadar mesuttuk!...Bahar, şu arkamdaki bahar, bizi sevinçten deli ederdi. Şimdi siz bunları görmüyor musunuz? Siz bu zehirleyici kitaplar üzerine düşüyor, kararıyor, soluyor, soluyor, hırçın, berbat, tahammül olunmaz bir mahluk oluyorsunuz.

Genç kız gülümsedi. Büyükannesinin böyle hiddetli serzenişlerini her vakit dinler, bazen onunla münakaşa ederdi.

- Hiç siz okumaz mıydınız, büyükanneçim?

Diye sordu.

- Okurduk. Kibar, büyük efendileri, kızlarına Fârisi öğretir, Câmî dersi gösterirlerdi. "Tuhfe-i Vehbî"yi okuturlardı. Fuzûlî'nin, Bakî'nin gazellerini ezberlerdik. "Mesnevi"yi anlardık. Mükemmel seci'ler, kafiyeler yapar, kocalarımızla müşaere eder, hafızamıza, zekamıza, nüktelerimize onları hayran ederdik. O vakit, bir kadın için, en büyük medih: "Fâzıla, edibe, şâire, âkile..." idi. Şimdi siz, Frenk mürebbiyeler elinde büyüyor, kendi lisanınızın güzelliklerini tanımıyor, başka memleketlerin, başka şeylerini öğreniyorsunuz. Onlara benzemek istedikçe, kendi benliğinizden uzaklaşıyor, etrafınızdan nefret ediyor, hakikaten sevinçten, saadetten mahrum kalıyorsunuz. Ah!...At elinden o kitabı!

Esmer, güzel kız yine gülümsedi:

- Peki, büyükanneçim, dedi, bu kitabı atayım. Okumayayım. Sonra bize müebbet ve yıkılmaz bir hapishane olan bu sıkıcı evin içinde, bu mevkufiyetin yalnızlığı içinde çıldırırım mı? Okuyor, eğleniyor, biraz teselli buluyorum.

- Hayır kızım, okuyor, fakat eğlenemiyorsun. Gözlerini görsen...Bir bulut, bir sis içinde gibi! Bütün bütün fenalaşıyorsun. Bu kitaplar hep zehir, hep keder...

- Peki, söyleyiniz, okumayayım da ne yapayım?

Büyüknine, düşünmeğe başladı; evet, ne yapsındı? Şimdi hakikaten her taraf hapisheneye dönmüştü. Seksen evvelki hayatı birden hatırladı; o vakit, erkeklerden ayrı bir kadınlar âlemi vardı ki, şimdi tamamıyla sağılmıştı. Bu âlem pek genişti. Binlerce kadın birbiriyle konuşur, görüşür, eğlenirdi. Kendilerine mahsus eğlenceleri, zevkleri vardı. Moda yoktu. Annelerinin esvaplarını kızları giyer, büyükannelelerinin mücevherlerini torunlar takardı. Sırmalı çedik pabuçlar, kırmızı feraceler...Ah, hele kırmızı feraceler...Baharın yeşil çimenleri üzerinde, seyir yerlerinde, kadınlar, tıpkı birer gelincik çiçeği

gibi parlarlardı. Hiç aralarında çirkin, yani zayıf, hastalıklı yoktu. Erkekler, yalnız kadınlarını tanır, işlerinden sonra erkence evlerine gelirler, zevcelerine, doyulmaz aşk ve muhabbet sahneleri ibdâ ederlerdi...

Kıraathaneler, gazinolar, birahaneler, klüpler, tiyatrolar, kafeşantlar, kerhaneler, bütün bu Türk erkeklerini, eşlerinden ayıran, zavallı Türk kadınlarını تنها evlerde unutulmuş bir bekçi gibi bırakan felaket mahalleri yoktu. Kadınlar, erkekleriyle üzülmeden yaşıyor, sonra o vakitki aşı boyalı büyük evlerin büyük sofalarında, havuzlu, kameriyeli bahçelerinde, bostanlarda, deniz kenarlarında, cesim, nadir yalılarda toplanıyorlar, eğleniyorlar, mesut oluyorlardı. Ne oyunlar, ne âdetler, ne zevkler vardı ki, bugün hepsi tamamıyla unutulmuştu. Bugün Frenkçe okumak, mütemadiyen esvap değiştirmek, moda yapmak çığlıklarından, soğukluklarından, boş bir tekebbürden, mânâsız ve münasebetsiz bir tefevvuk iddiasından başka bir şey yoktu...Alafrangalık, bir veba gibi içimize girmiş, dudaklarımızın tebessümünü silmiş, ferâcelerimizi parçalamış, pabuçlarımızı atmış, parmaklarımızı narin bir mercan gibi parlatarak güzelleştiren kınalarımızı bile ortadan kaldırmıştı. Eşyamızı, esvaplarımızı değiştirirken, ruhlarımızı da değiştirmişti; her şey yalan, her şey sahte, her şey taklit oldu. Saadet uzak bir hayale, yetişilmez bir hülyaya inkılap etti. Âdetlerimizle beraber sevinçlerimiz de söndü. Şimdi şaşkın ve mustarip bir nesil...Her şeyden nefret eden, her şeyi fena gören, karanlık gören, berbat, hasta, tedavisi imkan haricinde bir nesil, ah şimdiki mariz ve müteverrim muhit...

Büyükneninin gözleri kapanıyordu. Seksen evveli saadetlerin bugünkü ıstıraplarıyla seri ve âni mukayesesini, zihninde şedit bir yorgunluk husûle getiriyor, onu hâlâ yaşadığına müteessif ediyordu. Genç ve esmer kız, yüz yaşına girmeğe birkaç adımı kalmış bu annesinin annesinin annesine, bu mükerrer büyüknesine dalgın dalgın bakarak, onun zamanındaki kadınların saadeti ne olabileceğini tahayyül ediyordu. Fakat bunu bulamıyordu:

- Sustunuz, büyükanneciğim...

Dedi. İhtiyar kadın, buruşuk gözlerini açtı:

- Ah, eski günleri, eski saadetleri düşünüyorum.

- Eski zamanda, sizin zamanınızda, bugünden fazla ne vardı, ninesiğim?

- Çok...birçok şeyler...

Büyükanne, tamamıyla doğrudu. Söyleyeceklerini zihninde toplar gibi bir an düşündü. Sonra yine başladı. Genç kız, onun kırık dişli ağzının içindeki derin sivri karanlığa bakıyor, oradan çıkan kelimeleri, sanki dinlemekten ziyade, temaşa ediyordu:

- Evet yavrum, birçok şeyler vardı. Her şey bizim için zevk, eğlence idi. Her şey: Çocukluk, mektebe başlayış, feraceye giriş, kocaya varış, doğuruş, hatta ihtiyarlayış bile...Bunların hep âyinleri vardı. Her kadının bu devirleri, diğer birçok kadınlar için bir zevk, bir eğlence vesilesi olurdu. Bütün hayatımız bir eğlence içinde geçirdi. Bir hafta olmazdı ki, bir mektebe başlama, bir sünnet, bir düğün, bir loğusa cemiyeti görmeyelim. Bu esvaplarımız, kınalarımız bile eğlenceye vesile olurdu. Mânilerimiz, şarkılarımız vardı. Toplanır, aramızda muaşere eder, kış geceleri divanlardan tefe'ül ederdik, mevsimler bile bir eğlence idi. Her mevsimin kendine mahsus âdeti, eğlencesi, an'anesi vardı. Daha hiç açmamış, bir senelik gül ağaçlarının dibine, akşamdan beyaz kavanozlar kor, içine yüzüklerimizi, yüksüklerimizi atar, ertesi sabah güneş doğarken, mâni söyleyerek tekrar çıkarırdık. Birbirine benzemeyen bin mâni bilen, bütün kış, herkesin lafına, bir söylediğini bir daha tekrar etmeden, binlerce kafiye bulan kadınlar vardı.

Büyükneme, ateh getirmiş ihtiyarların yalnız çenelerine mahsus olan o yorulmaz faaliyetle devam ediyor, sözünü uzatıyordu. O esnada bir kuş kümesi, pencerenin yakınındaki bir ağacın dallarına konmuştu. Şiddetle cıvıldaşıyorlar, keskin çığlıklarını ihtiyarın hafif ve titrek sedasına karıştırıyorlardı:

- Evet yavrum, biz sizin gibi: "Ne yapalım?" diye düşünmezdik. Hâsılı her şey gülmeğe, eğlenmeğe vesile idi. Mesela bahar...Ah, siz odalarda, kapalı oturuyorsunuz. Bahar geldi mi, biz hepimiz bahçelere dökülürdük. Baharın kendine mahsus eğlenceleri, an'aneleri vardı.

- Ne gibi büyüknineciğim?

- Ne gibi olacak, bahar da her mevsim gibi eğlence vesilesiydi. Biz, bir senelik hayatımızı baharda tefe'ül eder, güler, eğlenir, oynardık. Ah bu tefe'ül...Pek şâirâne, pek lâtif, pek hassastı. Daima doğru çıkardı. Hepimiz itikat ederdik.

- Nasıl?

- Bahar geldi, ağaçlar çiçek açmağa, yapraklar yeşillenmeğe, çimenler baş göstermeğe başladı mı, bizim gözümüz artık odalarda duramazdı. Bahçeye koşar, baharın ortasında gezinirdik. İlk göreceğimiz kelebek, bir senelik talihimizdi. Onu arar, onu beklerdik. İlk kelebeğin, beyaz, pembe olması için mâniler söyler, dalların üzerine beyaz ve pembe kumaş parçaları atardık. Sarı veyahut siyah bir kelebek göreceğiz diye korkar, ne kadar heyecanlar geçirirdik.

- Niçin?

- Çünkü kelebeklerin birer mânâları vardı. Ah, siz bunları bilmez, bunlara itikat etmezsiniz. Beyaz kelebek: Sıhhat ve afiyete...Sarı kelebek: Kedere, hastalığa...Siyah kelebek: Felakete, matem ve ölüme delâlet ederdi. Beyaz kelebek görünce, talihimizin o sene açık olduğuna, mesut olacağımıza kâil olurduk...Bahar çiçekleri altında, beyaz kelebeğin şerefine semâiler okurduk...

Büyüknine devam ediyor, ilk defa küme halinde görülen kelebeklerin de umumî mânâlarını anlatıyor, beyaz kelebek kümelerinin: Zenginliğe, pembe kelebek kümelerinin bolluğa, sarı kelebek kümelerinin kıtlığa, kırmızı kelebeklerden müteşekkil, pek nadir görülen meş'um kümelerin mutlaka bir muharebeye, siyah kelebek kümelerinin fetrete işaret olduğunu söylüyor, uzatıyor, büyük vak'alardan evvel hep bu kümeleri, o vakitki kadınların müşahade ederek erkeklerine haber verdiklerini hikaye ediyordu. Genç, esmer kız, artık dinlemiyor, büyük, siyah gözlerini büyükannesinin arkasındaki pencereden görülen nisan semasının mavi beyaz aydınlığına dikmiş, tahayyül ediyordu. Hakikaten, seksen sene evvel, kadınların mesut olmaları lâzım geliyordu. Kendileri, yeni nesil, okudukça, anladıkça, erkeklere yaklaştıkça, iptidâî kadınlıklarından, dişilikten uzaklaşıyorlar, ruhlarda bir isyan, bir ihtilal tutuşuyor, eski kadınlığın zevkle, saadete vesile addettiği dişilik kayıtları, kendilerine ateşten, demirden bir zincir gibi geliyordu. Husûsî bir mabet kadar sessiz, meçhul duran evlerine hapisane nazarıyla bakıyorlar, siyah çarşafı kalın peçeleri, ezici, soldurucu, vahşî, merhametsiz, esaret örtüleri telakki ediyorlardı. Fakat haksız mıydılar? Mademki terakkiden içtinab kabil değildi; terakki ise, mutlaka değiştirmek, mutlaka eskiye benzememek idi, o halde, asırlarca evvelki Türk kadınlığı da iptidâî, mebnaî halinde kalamazdı. Kuklalıktan, bebeklikten, masumiyetten, hâsılı dişilikten çıkacak, hakiki kadın haline gelecek, erkeklere tefevvuk etmese bile, müsavî bulunacak, bütün mânâsıyla insan, insan olacaktı...Büyükninesinin "Tarihi Mukaddes" hikayeleri gibi garip vehimler içinde uzayan sözlerini artık işitmiyordu. Hayalinden, bir sene evvelki gürültüleri, sevinçleri, nutukları, tiyatroları, konferanslarıyla Meşrutiyet'in ilanı geçiyor, hâlâ tükenmez el şakırtılarını, alkış kâbuslarını işitir gibi oluyordu. O günler kendileri için ne mesuttu. Bir an, bu siyah, sıkı esareten azat edileceklerini, insanlık hakkına nail olacaklarını ümit etmişlerdi. Ah, bu ümit, nasıl çabucak sönmüş, söndürülmüş; bu hayal, nasıl, ne feci bir surette kırılmıştı...Düşünüyor, ağlamak istiyor, titriyordu. Lakin...Lakin, istikbalde bir şey ümit edemezler miydi? Türk kadınlığı, bir gün yüksek idrakiyle, altı asırlık tesadüfî, tabîi bir istifa sayesinde harika haline gelen hüsnüyle, zekasıyla, bir Avrupalı kadın gibi insanlık sahnesine çıkarak, ihtiramlar, perestişler önünde yükselmeyecek miydi?..Bugünkü tevekkül, daha ne kadar devam edebilir? Büyüknine, nihayetsiz hikayesine devam ediyor, genç, esmer kız tahayyül ediyor, zihninde müphem hayallere karışan abus suallere cevap veremiyordu. Birden gülümsedi. Kelebeklerle tefe'ül etmek...Bu pek hoş olacaktı. Eski Türk kadınlığının itikatları, yeni Türk kadınlığının talihine nasıl bir hüküm verecekti? Merak ediyordu. Uzandığı şezlongdan doğruldu. Ayağa kalktı. Büyüknine susmuştu. Torununun bu âni kalkışına taaccüple bakıyordu. Sordu:

- Ne var, kızım, neye kalktın?

Güzel, esmer kız, gülerek:

- Ben de bu bahar hiç kelebek görmedim. Kendim için değil, benim gibi olanlar için, bütün Türk kızları için, bütün Türk kızlarının talihi için bakacağım.

Dedi, pencereye yaklaştı. Büyüknine, titreyerek koltuğundan kalktı.

- Gözlerim o kadar görmez ama, diyordu, ben de bakayım sizin için...

İkisi de pencerenin kenarında idiler. Sağda genç kız, muhteşem levent endamıyla yükseliyor, solda minimini, kambur büyüknine duruyordu. Dışarıya bakıyorlardı. Bütün tabiat gözleri kamaştıran, tatlı sıcak bir aydınlıkla parlıyordu. Denize güneş aksetmiş, onu, başka âlemlere akıp giden ebedî nihayetsiz bir gümüş nehrine benzetmişti. Ağaçların, ufak, koyu yeşil yaprakları, hazdan, hayattan titriyor, yollara beyaz çiçekler düşüyordu. Karşı sahil, tırşe dağları, mor koruları, beyaz yalılarıyla bir serap memleketini, bir peri payitahtını andırıyordu. Susuyor, bakıyorlardı. Henüz bir kelebek görmemişlerdi. Çiçek tarhları üzerinde küçük sinek kümeleri görünüyor, birden kayboluyorlardı. Tek bir martı, yakın bir tehlikeden, meçhul bir şêâmetten kaçır gibi, hızla geçiyor, haykırıyordu. Nerede oldukları görülmeyen kuşlar mütemadiyen ötüyorlar, cıvıltıları canlı ve tannan bir ziya yağmuru gibi semâdan yağıyor zannolunuyordu. Genç kız, birden elini kalbine götürdü, yavaş bir sesle:

- Ah, işte!..

Dedi. Pencerenin yakınında, ağacın çiçekli dalları altında, siyah bir kelebek uçuyordu. Gösterdi. Büyüknine, korkunç ve iskelet parmağıyla:

- Fakat, ben senden evvel şu beyazı gördüm.

Diye, mermer havuzun üstünde dolaşan bir keleşi gösterdi. Genç kız, son bir cebirle ona da baktı:

- Ah, büyükanneciğim, iyi göremiyorsunuz, dedi, o beyaz değil, sarı bir kelebek...

Ansızın ruhuna meçhul bir elem hücum etti, gözleri karardı. Bu parlak, taze tabiat, şimdi ona meyus görünüyor, mermer havuz, genç, esir bir melikenin türbesine, bahçenin tarhları müteverrim kızların metruk çiçekli kabirlerine benziyordu. Geri çekildi. Yine şezlonga uzandı. Büyüknine de kendisine ölümü ihtar eden bu sarı, siyah keleşli bahardan ürkmüş, yine arkasını dönmüştü. Koltuğunda yusuvarlak oturuyor, kamburunu iyice çıkarıyordu. Genç kız, elinden bırakmadığı siyah maroken kaplı kitabını açtı. Bu kitap, şimdi siyah, büyük, ölü bir keleş gibi, onun yüzünü tamamıyla örtüyordu. Okumuyor, irsî, intisâfî bir vehim ile keleşlerin yalan söylemediğine, zavallı yeni neslin, şimdiki Türk kadınlığının talihi ancak felaket, keder, ölüm olduğuna, ebediyen siyah keleşini yırtamayacağına, tesettürden kurtulamayacağına, evlerin, boş, تنها duvarları arasında, meçhul çiçekler gibi, açmadan, doğmadan öleceğine kanaat getirir gibi oluyordu...Mâzi, bâtil itikatlar, o kadar kuvvetli, müthiş idi ki, bütün idrake, bütün ilme, bütün fenne, bütün hakikate galebe çalıyor, tahavvül kanununun o muhayyel nazarî kuvvetini esasından kırıyordu. Düşünüyordu; fakat bu bâtil itikatlar, bu haşin, anut, katil mâzinin anif tahakkümü yalnız Türklere, yalnız Türkiye'ye mahsus değildi. Birkaç hafta evvel, Paris'te tahsilde bulunan kardeşi, oturduğu evin tabldotunda, perhiz münasebetiyle et, yağ bulunmadığını, Paris'te aileler arasındaki Katolik deliliğinin, dinî taassubun bir mislini, Sudan'da, çöllerde, kumlu, hudutsuz yamyamlar memleketinde bile bulmak mümkün olamayacağını yazıyordu...Birden, kendisi gibi başka ufuklar, başka saadetler, başka hayatlar tahayyül eden mahrum kadınların romancısı, büyük bir garp muharririnin, şâkirdine, her şeyin bir hududu olduğundan bahsettikten sonra: "...Lakin insanların behimiyetine nihayet yoktur!" dediğini hatırladı.

Pencereden, sevdiğine kavuşmadan ölen genç ve müteverrim bir âşıkın son veda bûsesi kadar ince, nazik bir rüzgâr giriyor, taze mezarlar üzerine bırakılmış, taze çelenk kokuları getiriyor, odanın gölgelerinde görünmez, matemli hayaller dalgalanıyordu...

Büyükninenin gözleri kapanıyordu. Bu meş'um tefe'ülün ihtiyar dimağında husûle getirdiği yorgunluk, ona, bir uyku ilacı gibi tesir etmişti. Genç kız...genç, esmer kız, gözlerini kitaba dikmiş, okumuyor, kitabı tutan zambak ellerini, âsi, anarşist göğsüne bastırarak, içinden dudaklarına yükselen kalbî ihtilâli, bu şedit, sebepsiz hırçınlığı tutmağa çalışıyordu. Odanın

uyutucu, gölgeli sükûnunda sanki bu iki vücut eski, yeni Türk kadınlığının meyus, teselli kabul etmez iki timsali idi. Biri, bir asır evvelki neslin son numûnesi, hayattan ziyade ölüme, nisyana âit bir hatırası...Diğeri, bugünün bir asırlık mecbûrî tagayyürünün, narin, tatmin olunmaz bir çiçeği idi. Netice itibarıyla ikisinin de talihi bu kapalı tenha oda, bu muhteşem süslü mezar idi. Pencerenin yakınlarına gelen kuş kümesi, bazen şedit bir civıltı, aydınlık bir gürültü koparıyor, sonra susuyordu. Büyüknine uyudu. Artık hafifi kuvvetsiz bir ihtizar hırıltısı ile horluyordu. Torununun torunu, genç kız, esmer kız, hâlâ hıçkırığını zaptediyor, donmuş gibi şezlonguna uzanmış duruyordu. Geniş pencereden intizamsız fasılalarla giren, kokulu, çiçekli bahar rüzgarının cereyanı, ansızın, deminden gördükleri siyah kelebeği getirdi! Bu siyah kelebek, parlak, muhteşem tabiatın, çiçekli müşfik baharın cennetinde, cehennem, zulmet, cehalet müekkilinin siyah ruhunu andırıyordu. Şimdi bu siyah ruh, çimen, çiçek kokularıyla gelmiş, şu geniş pencerenin önünde çırpınıyordu. İçerideki müstebit muhitin, hain mâzinin, zalim itikatların, doğmadan katlettiği bu canlı ölüleri, onların müebbet sükununu seyrederek mahzuz, mütelezziz oluyor, nerede oldukları belli olmayan kuşlar, insafsız ve yakıcı bir hücumla uğramışlar gibi, ansızın bütün kuvvetleriyle cıvıldağa başlıyor, bütün tabiatı istila eden, şedit, feci civıltılarla acı acı feryat ediyorlardı.

ÖMER SEYFETTİN

ARAŞTIRMA :

Bilindiği gibi kelimeler çeşitli anlam boyutları ile karşımıza çıkarlar. Bunlardan biri de kelimenin temel anlamı (denotation) ve yan anlamıdır(connotation). Temel anlam, en basit ifadesiyle, kelimenin ilk anlamıdır. Kelimenin temel anlamı, o kelimenin tanımıyla örtüşür. Bu aynı zamanda kelimenin objektif, yani fertlere, gruplara göre değişmeyen anlamıdır. Yan anlam ise temel anlama ifade edilmiş ikinci anlamdır. Yan anlam, tesadüfi bir anlamdır; kontekste, dil seviyesine, eğitime, kültürel birikime, konuşan ve dinleyenin durumuna bağlıdır. Bundan dolayı yan anlam, kelimenin kazandığı kapalı, zımnî (implicit) anlamdır. Bir kelimenin bütün yan anlamlarını kapalı bir küme halinde tespit etmek mümkün değildir.

Yan anlamın birkaç tipi vardır.¹ Bunlardan biri de “tematik yan anlam”dır. Bu tür yan anlam, edebî metinlerde bir tema geliştirmek için kullanılır. Bilindiği gibi tema, bir metni yöneten, düzenleyen soyut fikir ya da duygudur. Edebi metinlerde görünen, hal-i hazırdaki anlamın dışında, metinde kullanılan bazı kelimeler vasıtasıyla yazar, tematik bir yan anlam, bir başka ifadeyle “yan anlama bağlı bir tema” oluşturabilir. Bir metinde tematik bir yan anlam sağlamanın en etkili yollarından biri de “kelime alanı”ndan faydalanmaktır.

Bir metinde yahut bir metin kümesinde aynı tema bağlı olan kelime ve deyimlere kelime alanı denir. Kelime alanı, tek bir kavramı ifade eden ya da çağrıştıran farklı kelimelerin oluşturduğu bir alandır. Bu farklı kelimeler arasında ortak olan şey, hepsinin aynı kavramla, aynı gerçeklik alanıyla ilişkili oluşudur. Bunun yanında bazen farklı kelimelerin ortak bir duygusal ya da duygusal niteliği vardır. Ömer

¹ Bkz. www.ege-edebiyat.org : “Metin Analizi ve Kelimeler”

Seyfettin'in yukarıda metnini verdiğimiz "Bahar ve Kelimeler" isimli hikayesi bu bakımdan son derece dikkate değer bir durum arz etmektedir.

97 yaşındaki bir kadın ile onun, torununun torunu arası geçen hikayede, birbirinden çok uzak olan bu iki neslin olaylara, olgulara, hayata bakışı ve bunları yorumlayışı arasındaki derin uçurum anlatılmıştır. Yazar bu derin uçurumu, insanın görme duyusuna ait iki zıt kavramı, siyah-beyaz zıtlığını, bu kelimeleri ısrarla kullanarak vurgulamış ve böylece tematik bir yan oluşturmuştur. Metinde siyah ve beyaz kelime şebekelerini incelemeyen önce, metinde geçen "siyah" ve "beyaz" kelimelerine dikkat çekmek istiyoruz.

"Bahar ve Kelebekler" hikayesinde "siyah" kelimesi bir sıfat olarak tam 20 defa kullanılmıştır. Bunlardan ilk 5 tanesi, hikayenin genç kızdan bahsedilen bölümlerinde karşımıza çıkmaktadır.

1 – "...**siyah** maroken kaplı bir kitap..."

2 – "...**siyah** gözlerini kitabından ayırmayarak..."

3 – "Tuttuğu **siyah** maroken cildin üzerinde..."

4 – "Gür **siyah** saçları..."

5 – "Sol eliyle **siyah**, parlak saçlarını..."

Ancak büyükninenin kendi genç kızlığını anlatmaya başlaması ile birlikte "siyah" kelimesinin kullanımı kesilir. Büyükninenin, küçük bir çocukken oynadıkları "tefe'ül" oyununda sembolik bir değer taşıyan kelebeklerden bahsetmesi ile birlikte tekrar "siyah" kelimesi kullanılmaya başlar:

6 – "Sarı veyahut **siyah** bir kelebek göreceğiz diye..."

7 – "**Siyah** kelebek; felakete, matem ve ölüme delâlet ederdi"

8 – "...**siyah** kelebek kümelerinin fetrete işarete olduğunu söylüyor..."

Yazarın, büyükninenin çocukluğundaki bu anıyı aktarması, hem hikayenin temel anlam boyutu ile hem de tematik yan anlam boyutu ile yakından ilgilidir. Bu tefe'ül oyunu, bir zamanlar gençlerin doğayla nasıl iç içe olduklarını, hayatı ve hatta ölümü bile bir oyun atmosferi içerisinde değerlendirdiklerini, buna mukabil o devrin gençlerinin dört duvar arasında kalıp, bize yabancı bir dünyanın hisleri, algılarıyla hapsoldüğünü anlatmak istemiştir. Ama yazar bunu yaparak, bize "siyah" kelimesi ile bir ipucu da vermiştir. Tıpkı o tefe'ül oyununda olduğu gibi, bu hikayede de siyah, ölümü, matem, bir inkırazı bir "yan anlam"la anlatmaktadır. Pek çok kültürde olduğu gibi, bizim kültürümüzde de "siyah"ın, böyle bir yan anlamının olduğu herkesçe malumdur. Hikayede, genç kızdan, onun ve neslinin genel durumundan bahsedildiği yerlerde yeniden "siyah" kelimesi karşımıza çıkmaktadır:

9 – "...büyük, **siyah** gözlerini büyükannesinin arakasındaki pencereden..."

10 – "...**siyah** çarşafı kalın peçeleri..."

11 – "...bu **siyah**, sıkı esaretten azat edileceklerini..."

12 – "Pencerenin yakınında, ağacın çiçekli dalları altında, **siyah** bir kelebek uçuyordu"

- 13 – “Büyüküne de kendisine ölümü ihtar eden bu sarı, **siyah** kelebekli bahardan ürkmüş...”
- 14 – “...**siyah** maroken kaplı kitabını...”
- 15 – “Bu kitap, şimdi **siyah**, büyük, ölü bir kelebek gibi onun yüzünü örtüyordu”
- 16 – “...Türk kadınlığının talihi ancak felâket, keder, ölüm olduğuna, ebediyen **siyah** kefenini yırtamayacağına...”
- 17 – “...çiçekli bahar rüzgarının cereyanı, ansızın, deminden gördükleri **siyah** kelebeği getirdi.”
- 18 – “Bu **siyah** kelebek...”
- 19 – “...cehalet müekkilinin **siyah** ruhunu andırıyordu.”
- 20 – “Şimdi bu **siyah** ruh...”

Siyah kelimesinin bu kullanımları ile ilgili dikkat çekici bir diğer nokta da kelimenin, 11, 19 ve 20. kullanımlar hariç objektif, yani, nesnenin kendisinde aslen var olan, duyularla algılanabilen niteliği belirten bir sıfat olarak kullanılmasıdır. Yani yazar, ağırlıklı olarak duyulara dayalı bir kullanımla, duyguya dayalı bir tema oluşturmuştur. Bununla birlikte metinde tam zıt bir kelime, “beyaz” kelimesi de yine sıfat olarak dikkate değer sayıda, 16 defa geçmektedir:

- 1 – “...daha mütenâsip, eteklerinin pembe **beyaz** gölgeleri içinde...”
- 2 – “...dağlar, sisler, **beyaz** yalılar..”
- 3 – “...kahverengi yemenisinin altında daha **beyaz** görünen saçlarına dokundu”
- 4 – “...**beyaz**, parlak, zarif, ince elleri..”
- Tıpkı “siyah” kelimesinde olduğu gibi, “beyaz” kelimesinin kullanımı da metinde anlatılanlarla paralellik göstermektedir. Büyükünün genç kızlığının anlatıldığı, daha doğrusu geçmişe ait bölümlerde bu kelimenin kullanımı artmaktadır.
- 5 – “...akşamdan **beyaz** kavanozlar kor...”
- 6 – “...kelebeğin, pembe **beyaz** olması için maniler söyler...”
- 7 – “...dalların üzerine **beyaz** ve pembe kumaş parçaları atardık.”
- 8 – “**Beyaz** kelebek:sıhhat ve afiyete”
- 9 – “**Beyaz** kelebek görünce, talihimizin o sene açık olduğuna...”
- 10 – “**Beyaz** kelebeğin şerefine semailer okurduk.”
- 11 – “...**beyaz** kelebek kümelerinin zenginliğe...”
- 12 – “...siyah gözlerini büyükannesinin arkasındaki pencereden görülen nisan semasının mavi **beyaz** aydınlığına dikmiş...”
- 13 – “...yollara **beyaz** çiçekler düşüyordu”
- 14 – “...**beyaz** yalılarıyla bir serap memleketini...”
- 15 – “Fakat, ben senden evvel şu **beyazı** gördüm”
- 16 – “...o **beyaz** değil, sarı bir kelebek”

Burada da, bütün “beyaz” kelimeleri, isim olarak kullanılan 15. kullanım da dahil olmak üzere tümüyle objektif, duygusal nitelik belirtir. Böylece yazar, siyaha mukabil olarak yine duygusal algılardan hareketle duygusal bir atmosfer yaratmayı başarmıştır.

“Bahar ve Kelebekler” hikayesinde, siyah-beyaz zıtlığı sadece bu kelimeleri kullanarak değil, bu kelimeleri bir şekilde çağrıştıran çok sayıda farklı kelimenin de kullanımıyla, yani kelime alanıyla sağlanmıştır. Şimdi bu örnekleri, yan anlam bağıntıları ile birlikte görelim (kelimelerin yanındaki rakamlar, o kelimenin metinde kullanım sayısını gösterir. Yanında rakam olmayan kelimeler sadece bir kez kullanılmıştır.)

KULLANIM	YAN ANLAM BAĞINTISI
“ Sönmüş gözleri köşelerdeki gölgelere karışıyordu.	Sönmek(4): ışığın kapanması anlamıyla karanlığı, siyahı ifade eder.
“ Esmer , güzel bir kız..”	Esmer (9) “siyah saçlı” anlamını taşır.
“Köşeleri hafif karanlıklardan bazen uyanır gibi ayrılan gözlerini...”	Karanlık(3): hem “kara” kelimesinden türemiş bir kelime olması hem de anlam itibarıyla “siyah”ı içerir.
“ebedi kederiyle bulutlanan ...”	Keder (3): kültürümüzde keder, karanlık, matem, siyahlık çağrışımlarıyla yüklüdür. Bulutlanmak: bulutlanan hava kararır; havanın bulutlanması için “kararmak” ifadesi de kullanılır.
“Gür, siyah saçları, mağmum , hüzünlü çehresi etrafında...”	Mağmum (gamlı) ve hüzünlü: gam ve hüzün, siyah rengi duygusal olarak çağrıştıtır.
“...niçin onun meçhul matemlerini örtüyor...”	Matem (4) : hem duygusal olarak, hem de duygusal olarak “siyah” içerikli bir kavramdır.
“...şimdi pek elemli bakıyordu”	Elem (2): siyah, kara, karanlık çağrışimli bir kelimedir.
“... felaketler geçirmiş bir zavallı gibiydi.”	Felaket (2): siyah, kara, karanlık çağrışimli bir kelimedir.
“Siz bu zehirleyici kitaplar üzerine düşünüyor, kararıyor ...”	Kararmak (2): doğrudan “siyahlık” anlamıdır.
“yıkılmaz bir hapishane ”	Hapis ve Hapishane (3): aydınlıktan ziyade karanlığın hakim olduğu bir mekandır.
“...ve ölüme delalet ederdi.”	Ölüm (5): pek çok kültürde olduğu gibi bizim kültürümüzde de “siyah” çağrışımıdır (“karalar bağlamak”
“...meçhul bir şeâmetten kaçır gibi...”	Şeamet: “uğursuzluk” anlamıyla siyah çağrışımıdır.
“...şimdi ona meyus görünüyor...”	Meyus(2): “matemli” anlamıyla, siyah çağrışımıdır.
“...bahçenin tahları müteverrim kızların metruk çiçekli kabirlerine benziyordu”	Müteverrim(2): “veremli” O dönem için ölümcül bir hastalıktır, ölüm dolayısıyla siyah çağrışımıdır. Metruk: terk edilmiş yerler, genelde ışığın olmadığı karanlık yerlerdir. Kabir: doğrudan karanlık, siyahlık çağrışımıdır.
“...onun yüzünü tamamiyle örtüyordu ”	Örtmek: dolaylı bir şekilde karanlık, siyahlık çağrışımıdır.

“...ebediyen siyah kefenini yırtamayacağına...”	Kefen: Aslen beyaz olmasına rağmen, ölüm dolayısıyla siyah çağrışımlıdır. (Ayrıca metinde “siyah” sıfatıyla nitelenmiştir.”
“...taze mezarlar üzerine bırakılmış...”	Mezar (2): ölüm dolayısıyla siyah çağrışımlıdır.
“Bu meş’um tefe’ülün...”	Meş’um: “uğursuz” siyah çağrışımlıdır.
“ bu kapalı , تنها oda...”	Kapalı: metinde bu bağlamda kullanımı “karanlık”ı çağrıştırmaktadır.
“Bu siyah kelebek, parlak muhteşem tabiatın, çiçekli ,müşfik baharın cennetinde, cehennem , zulmet , cehalet müekkilinin...”	Cehennem: karanlık çağrışımlıdır Zulmet: “karanlık” anlamındadır. Cehalet: Türkçe’deki “kara cahil” deyimiyle “siyah”ı çağrıştırır.

Ömer Seyfettin “siyah” temasına bağlı bu kelime ve ifadeleri kullanarak bir kelime alanı oluşturmuştur. Metinde “siyah” kelime alanının dışında bir de “beyaz” kelime alanı mevcuttur. Şimdi de bunun örneklerini görelim:

Kullanım	Yan anlam bağıntısı
“...dışarısi muhteşem, parlak bir suluboya levhası gibi görünüyordu...”	parlak(metinde 5 defa geçmektedir): ışıklı, ışıltılı gibi anlamlarla beyaz çağrışımı yapar.
“Bütün bunların üzerinde bir esâtir rüyasının havaî hakikati gibi uçan martı sürüleri”	Martı (2): beyaz renkli bir kuştur.
“... güneşli cıvıltıları...”	Güneşli: parlaklık dolayısıyla beyaz çağrışımı yapar.
“... mülevven bir sabah uyandırıyor...”	Mülevven: renkli, rengarerek anlamıyla, beyaz rengi de içeren bir kavramdır.
“...Onları, bahara, saadete yabancı bırakıyordu”	Saadet (metinde 9 defa geçmektedir): “elem”in siyah çağrışımlı olmasına mukabil, “saadet” beyaz çağrışımlıdır.
“... Sevinçten , saadetten mahrum kadınlar...”	Sevinç (6): “keder”e mukabil, beyaz çağrışımlıdır.
“...Ah, biz...gençken ne kadar mesuttuk!”	Mesut (4): “mutlu” kederli mukabili, beyaz çağrışımlıdır.
“...ertesı sabah güneş doğarken ...”	Güneşin doğuşu: ortalığın aydınlanması doğrudan beyazlık çağrışımı yapar.
“ Saf mavi bir sema”	Saf: doğrudan “beyaz” çağrışımı yapar.
“Beyaz kelebek: Sihhat ve afiyete ...Sarı kelebek: Kedere, hastalığa... Siyah kelebek: Felakete, matem ve ölüme delâlet ederdî”	Sihhat ve afiyet: bu bağlam içinde, sarı ve siyahın mukabili olarak bu kavramlar “beyaz”la bir tutulmuştur.
“... beyaz kelebek kümelerinin: Zenginliğe , pembe kelebek kümelerinin bolluğa, sarı kelebek kümelerinin kıtlığa, kırmızı kelebeklerden müteşekkil, pek nadir görülen meş’um	Zenginlik: bu bağlam içinde “beyaz”la bir tutulmuştur.

kümelerin mutlaka bir muharebeye, siyah kelebek kümelerinin fetrete işaret olduğunu söylüyor,..."	
"Bütün tabiat gözleri kamaştır an, tatlı sıcak bir aydınlıkla parlıyordu"	Gözlerin kamaşması ve aydınlık doğrudan beyaz çağrışımı yapar.
"Denize güneş aksetmiş, onu, başka âlemlere akıp giden ebedî nihaysiz bir gümüş nehrine benzetmişti"	Gümüş: "beyaz altın" olarak da bilinir.
"Nerede oldukları görülmeyen kuşlar mütemadiyen ötüyorlar, civıltıları canlı ve tannan bir ziya yağmuru gibi semâdan yağıyor zannolunuyordu"	Ziya: "ışık" anlamıyla doğrudan beyaz çağrışımı yapar.
"...kitabı tutan zambak ellerini..."	Zambak: beyaz renklisi de olan bir çiçektir. Bu bağlamda, "el" için kullanıldığında doğrudan "beyaz" çağrışımı yapar.
"...çiçekli müşfik baharın cennetinde ..."	Cennet: bu metinde, "cehennem" mukabili olarak "beyazlık" çağrışımına sahiptir.

Bütün bunlar "Bahar ve Kelebekler" hikayesini adeta siyah ve beyaza boyamıştır. Yazar, birbirinden her bakımdan çok uzak bu iki nesli, büyüknine ile onun torununun torununu, insan oğlunun çok kolay idrak edebileceği bir zıtlık ile, siyah-beyaz zıtlığı ile anlatmıştır. Bunu yaparken hem bu kelimeleri kullanmış, hem de bu kelimeleri doğrudan veya dolaylı bir şekilde çağrıştıran kelime ve ifadelere yer vermiştir. Metinde bu sayede oluşan yan anlam, tematik, yani tema oluşturan yan anlamdır. Bu hikaye , metin analizinde kelimelerin merkezî bir önem taşıdığını gösteren çarpıcı bir örnektir.